

УДК 636:338.439.4

АКТИВІЗАЦІЯ НЕСІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ЗАЙНЯТОСТІ - ЗБЕРЕЖЕННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО СЕКТОРА

Вишневська О.М., к.е.н.

Миколаївський державний аграрний університет

У статті розглянуто питання концептуального підходу до збереження та відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектора через активізацію несільсько-господарської зайнятості на сільських територіях. Обґрунтовано необхідність розвитку несільськогосподарської зайнятості з метою підвищення платоспроможного попиту населення та соціально-економічного розвитку сільських територій. Представлено складові збереження ресурсного потенціалу аграрного сектора економіки через регіональний розвиток сільських територій.

Ключові слова: ресурсний потенціал, несільськогосподарська зайнятість, оптимізація, соціально-економічний розвиток.

The conceptual approach to the conservation and regeneration of resource potential in the agrarian sector through the activation of non-agricultural employment in rural areas is considered in the article. The necessity of non-agricultural employment in order to increase the effective demand of population and socio-economic development of rural areas is founded. The component parts of resource potential conservation in the agrarian sector through the regional development of rural areas are outlined.

Key words: resource potential, non-farm employment, optimization, social and economic development.

Актуальність проблеми. Досвід країн Європейського Союзу надає можливість обґрунтувати, що впровадження сучасних технологій та високопродуктивної техніки у сільському господарстві вивільняє значну частку економічно активного населення, що є виправданим з економічної точки зору для сільськогосподарських товаровиробників, але не з точки зору соціальної відповідальності бізнесу та зайнятості населення на сільських територіях. У таких умовах розвиток зайнятості у несільськогосподарському секторі на сільських територіях залишається основою розвитку та критичним фактором у забезпеченні зайнятості та доходів на селі у довготривалій перспективі.

Вивільнення економічно активного населення через реформування

аграрного сектора економіки, впровадження сучасних технологій у галузі вимагають підвищеної актуальності до питання щодо зайнятості сільського населення регіонів України, особливо тих, де питома вага сільського населення є найвищою.

Несільськогосподарська зайнятість потрібна для надання альтернатив та вилучення надлишку робочої сили з аграрного сектора. Для трансформування та підвищення конкурентоздатності аграрного сектора необхідним є покращення взаємодії з системами постачання факторів виробництва, переробкою сільськогосподарської продукції та системами дистрибуції свіжої та переробленої продукції. Для забезпечення відповідності вимогам щодо стандартів якості та безпеки, які існують на світових ринках, сучасне сільське господарство вимагає тісної взаємодії із агропромисловим комплексом. Існує потреба у підвищенні рівня доступу до управлінських, адміністративних та дорадчих послуг. Все вище перераховане містить не сільськогосподарську зайнятість, які у вторинному (переробка, зберігання, розподіл) так і в третинному (технічні, комерційні, транспортні послуги) секторах.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Подальші дослідження потребують концептуального підходу до формування можливостей збереження та відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектора, у тому числі на основі активізації несільськогосподарської зайнятості та вирішення питань щодо соціально-економічного розвитку сільських територій.

Значний внесок у дослідженні питання було внесено вітчизняними та зарубіжними вченими: В.В. Акіндінов, В.Я. Амбросов, О.Ю. Амосов, В.Г. Андрійчук, Д.П. Богиня, В.А. Борисова, О.М. Бородіна, Ю.В. Василенко, П.І. Гайдуцький, В.М. Геєц, В.І. Глушко, В.В. Григорьев, О.Д. Гудзинський, О.Ю. Єрмаков, М.Я. Дем'яненко, Ф.С. Зіятдінов, П.П. Лайко, І.І. Лукінов, М.Й. Малік, В.Я. Месель-Веселяк, В.М. Нелеп, О.М. Паламарчук, Б.Й. Пасхавер, П.П. Руснак, П.Т. Саблук, В.К. Савчук, Б.І. Смагін, І.Н. Топіха, В.М. Трегобчук, О.М. Третьяк, О.М. Царенко, С.Г. Чеглакова, В.С. Шобанін, О.М. Шпичак, В.В. Юрчишин, К.І. Якуба та інші.

Чисельні дослідження не розкривають комплексності та практичної дієвості у формуванні стійкості розвитку аграрного сектора економіки

країни та її регіонів. Актуальність подальших наукових досліджень, у напрямку збереження та відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектора, полягає у розробці дієвої концепції з урахуванням складових активізації несільськогосподарської зайнятості на сільських територіях.

Мета роботи. Враховуючи зазначене, метою нашого дослідження є обґрунтування необхідності та складових активізації несільськогосподарської зайнятості для забезпечення стійкості розвитку сільських територій з урахуванням регіональних особливостей та можливостей збереження ресурсного потенціалу аграрного сектора економіки.

Викладення основного матеріалу дослідження. Несільськогосподарська зайнятість може запропонувати альтернативи для розвитку робочої сили або професійного розвитку, які для окремих осіб є більш привабливими ніж сільське господарство. Досвід країн Європейського Союзу відображає, що сільські території, на яких спостерігається зростання несільськогосподарської зайнятості, змінили характеристики сільського середовища. Торгівля не сільськогосподарською продукцією, транспортні мережі та широке коло послуг, орієнтованих на виробничі, споживчі та розважальні потреби, значно посилюють зв'язки між містами та сільськими територіями поблизу. Такий підхід надає можливість сільським мешканцям мати кращі економічні можливості, зменшує розрив у якості життя між сільськими територіями та містами.

Враховуючи вище зазначене політика, спрямована на сільські території, повинна орієнтуватися на забезпечення стимулів працевлаштування в несільськогосподарському секторі, а також на здатність домогосподарств відповідати цим стимулам. Реалізація державної підтримки у напрямку розвитку сільських територій повинна бути сконцентрована на поєднанні заходів зв'язаної підтримки «жовтої скриньки» (розвиток окремих підприємств, виробництв) до незв'язаної підтримки «зеленої скриньки» (адміністративні витрати, сільський розвиток, селекція, освіта, земельна реформа, захист навколишнього середовища) - заходи розвитку сільських територій. Це б дозволило підвищити рівень ефективності використання бюджетних коштів у аграрний сектор та забезпечило б розвиток сільських територій.

Світова динаміка відображає, що рівень зайнятості населення у сільському господарстві має тенденцію до значного скорочення, у країнах

Європейського Союзу станом на початок 2010 року становить від 1,3 до 2,7%, у США - 3,2%, Канаді - 3,4%, Австралії - 7,6%, в Україні - 9,3%. Високий попит на вивільнені місця на сільськогосподарських підприємствах призводять до стримування власників підвищувати рівень оплати праці, що знижує загальну купівельну спроможність на сільських територіях.

Отже, можливості соціально-економічного розвитку сільських територій є необхідною складовою реалізації системного реформування аграрного сектору та важливою характеристикою збереження національних традицій. Рівень доступу до не сільськогосподарської зайнятості має значну залежність від реалізації Державних соціальних програм та програм розвитку виробничого сектору на сільських територіях регіонів країни. Для визначення факторів доступу до несільськогосподарської зайнятості у регіонах України слід враховувати той факт, що більше ніж 9 тисяч особистих селянських господарств населення повинні мати доступ до здійснення споживчих витрат, а отже, отримувати дохід. Отримання доходу може забезпечувати не самозайнятість, а хоча б часткова зайнятість у інших галузях народного господарства на сільських територіях [1].

Проведені дослідження надають можливість обґрунтувати, що високий рівень концентрації сільського населення у західних регіонах та Поліссі значно підвищує актуальність питання щодо активізації несільськогосподарської зайнятості, при тому, що концентрація основного ресурсу, землі, у даному регіоні є значно меншою ніж в інших регіонах країни. Іншою є ситуація у степовій зоні країни, де питома вага сільського населення не перевищує 23,0%, а концентрація ресурсів на одного сільського мешканця є значно вищою - у 3,5 рази.

Доведено, що регіональні особливості та географічне розташування впливає на ймовірність несільськогосподарської зайнятості, а відповідно на можливості та необхідність створення умов для працевлаштування населення сільських територій. Представимо фактори впливу на несільськогосподарську зайнятість населення регіонів України (рис. 1).

У країнах Європейського Союзу від зайнятості сільського населення в інших галузях народного господарства отримують до 35,0% сукупного доходу та існує позитивна залежність між несільськогосподарською зайнятістю та вищими доходами сільських сімей, здатністю до дивер-

сифікації доходів, рівнем освіти, якістю до доступом до підвищення кваліфікації, якістю та організацією послуг на сільських територіях, доступом до кредитних та фінансових послуг, інвестиційними можливостями сільських територій.

Несільськогосподарська зайнятість залежить від активності сільськогосподарських товаровиробників, які діють на території окремого регіону, що у свою чергу стимулює соціально-економічний розвиток територій, у тому числі у використанні інноваційних технологій. Прикладом подібного розвитку сільських територій є Австрія, де найбільша питома вага у використанні альтернативних видів енергії припадає на аграрний сектор та сільські території країни.

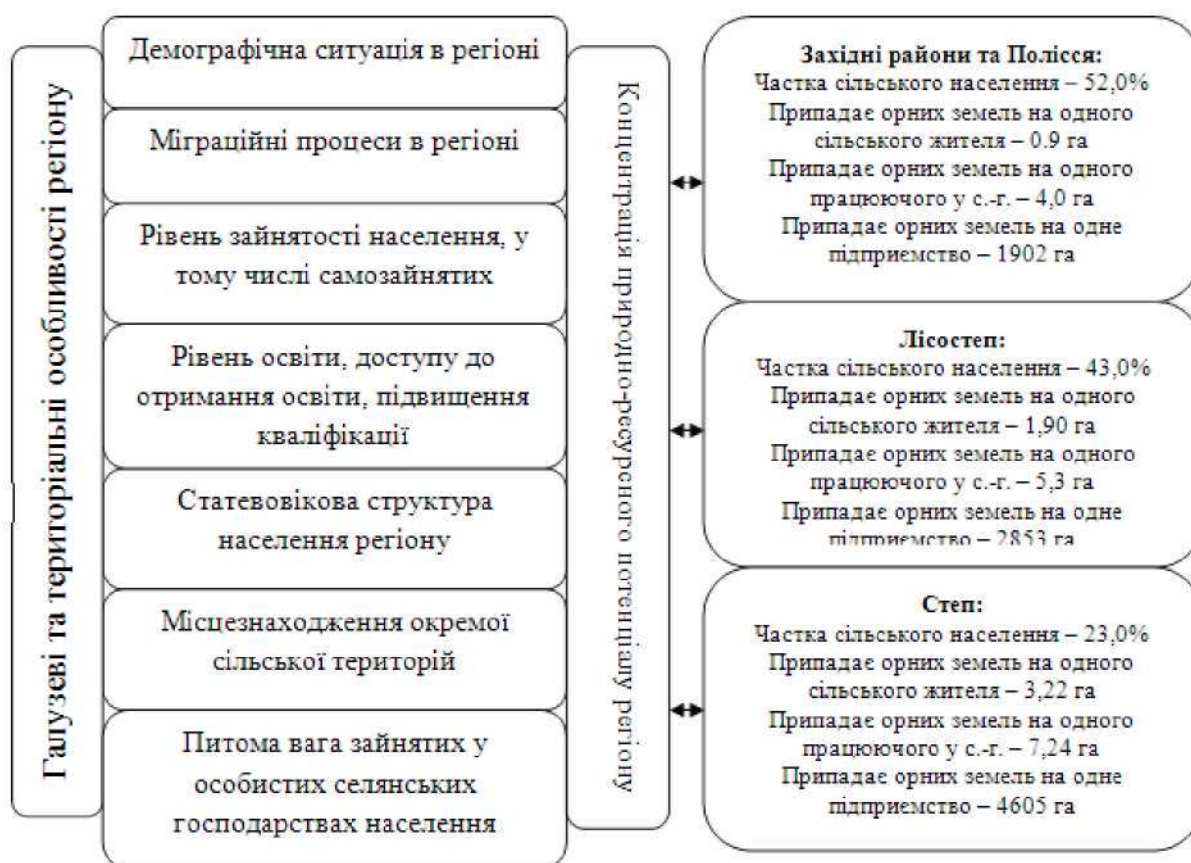

Рис. 1. Основні фактори несільськогосподарської зайнятості регіонів України

*Побудовано автором з використанням інформації [4]

Основним пріоритетом соціально-економічного розвитку сільських територій є формування необхідних умов для життєзабезпечення населення, створення засад для активізації ознак стійкості через: підвищення привабливості праці та життєвого рівня сільського населення; вдосконалення інфраструктури сільських населених пунктів; розвиток житлового будівництва та комунального облаштування сільській місцевості;

модернізацію автомобільних доріг і розвиток транспортного сполучення у сільській місцевості; підвищення якості освіти в сільській місцевості; поліпшення медичного обслуговування сільського населення; розвиток культурно-дозвільної діяльності в сільській місцевості, збереження і розвиток традиційної культури регіонів; розвиток фізичної культури, спорту і туризму на селі; поліпшення побутового та торговельного обслуговування сільського населення.

Важливою складовою розвитку є дієва державна політика у сфері зайнятості населення через створення відповідних умов для розвитку кадрового потенціалу на селі, підвищення ефективності його використання відповідно до потреб аграрного сектора і соціальної інфраструктури через несільськогосподарську зайнятість.

Слід відмітити, що значний негативний вплив на формування ресурсного потенціалу аграрного сектора здійснює демографічна ситуація у регіонах. Серед сільських поселень України майже 35,0% становлять малі села, 84,0% з них є «вимираючими» селами, де 60,0% населення є особами пенсійного віку; 25,0% - це середні села, 40,0% - великі села у яких зосереджено 80,0% всього сільського населення [3].

Скорочення сільських населених пунктів у деяких регіонах країни має кризовий характер, що може призвести до обезлюднення значної частки території. Подібною є ситуація у степовій зоні АР Крим, де тільки за 2010 рік кількість малих сіл скоротилася на вісім одиниць.

Враховуючи зазначене, для забезпечення зайнятості населення на сільських територіях, у тому числі несільськогосподарської, необхідним є: вдосконалення фінансово-кредитних і податкових важелів впливу на зайнятість та створення нових робочих місць; стимулювання розвитку особистих селянських господарств, індивідуального підприємництва на селі; вдосконалення системи підготовки та перепідготовки кадрів з урахуванням потреби ринку праці з метою перерозподілу працівників, що вивільняються у несільськогосподарські види діяльності і сферу послуг; сприяння громадянам з числа безробітних та членам їх сімей у переїзді на нове місцепроживання та влаштуванні на роботу; розвиток системи громадських оплачуваних робіт в сільській місцевості з використанням коштів державного фонду сприяння зайнятості (благоустрій сільських населених пунктів, догляд за лісами, відновлення історичних садиб,

музеїв і т.д.); створення умов для залучення населення на сезонні роботи; поліпшення умов і підвищення безпеки праці сільськогосподарських працівників, створення додаткових робочих місць для працівників, вивільнених у зв'язку з технологічним переоснащенням виробничої сфери; спрощення процедур організації діяльності суб'єктів малого підприємництва на селі, отримання кредитних ресурсів, розвиток системи їх взаємного кредитування; надання малому підприємству в сільській місцевості юридичних, інформаційних, консалтингових, маркетингових та інших послуг; реалізація системи заходів, спрямованих на закріплення кадрів на селі, перш за все молодих фахівців, включаючи забезпечення житлом, виплату одноразової допомоги, надання пільгових кредитів на споживчі потреби.

Особлива роль аграрного сектора у соціально-економічному житті країни обумовлюється унікальним поєднанням сприятливих природно-кліматичних умов та геостратегічним положенням, спроможністю України зайняти вагомe місце на міжнародному продовольчому ринку. Сільськогосподарська діяльність провадиться майже на всій території країни. У сільській місцевості проживає третина загальної кількості населення, у галузі зайнято 4 млн. осіб із числа сільського населення.

Проведені дослідження надають можливість стверджувати, що найгострішими проблемами на селі є відсутність мотивації до праці, бідність, трудова міграція, безробіття, занепад соціальної інфраструктури, поглиблення демографічної кризи та відмирання сіл. Доведено, що слабкі або відсутні темпи соціально-економічного розвитку сільських територій призвели до загострення питання у забезпеченні аграрного сектора якісними та підготовленими до праці трудовими ресурсами. Слабкі мотиваційні заходи відображають негативну тенденцію у віковій структурі зайнятих та загострення демографічної ситуації.

Висновки. Складність впровадження та реалізації системних реформ аграрного сектора відображається у значній кількості проблемних питань які потребують комплексного вирішення. Розвиток соціальної сфери села та сільських територій, а як слідство, аграрного сектора пов'язані із забезпеченням відповідних соціальних стандартів та нормативів у сільській місцевості з урахуванням регіональних особливостей.

Отже, соціально-економічний розвиток сільських територій має

пряму залежність від системності реформування аграрного сектора та соціальної відповідальності бізнесу Соціально-економічний розвиток сільських територій є важливим підґрунтям для розвитку аграрного сектору можливостей для зміцнення та збереження сукупного ресурсного потенціалу Дієвість реалізації концептуальних засад розвитку є основою перспектив збереження національних традицій та організаційних засад вітчизняного аграрного сектору Важливою складовою збереження ресурсного потенціалу аграрного сектора та перспектив стійкого розвитку є активізація несільськогосподарської зайнятості на сільських територіях, що підтверджується позитивним досвідом країн Європейського Союзу

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вишнеvsька О.М. Ресурсний потенціал підприємств сільських територій // [Монографія]. - Миколаїв, 2009. - 248 с.
2. Герасимчук В. Управлінський вектор економічної складової сталого розвитку: Україна та світ / В. Герасимчук // Економіст. - №9. - 2007. - С. 7-9.
3. Доморослий В.І. Трансформація сільського життєвого середовища під впливом аграрних реформ / В.І. Доморослий // Соціальний розвиток сільських регіонів [монографія] - Умань. - 2009. - С. 116-118.
4. Екологічні проблеми землеробства / І.Д. Примак, Ю.П. Манько, Н.М. Рідей, В.А. Мазур, В.І. Горшар, О.В. Конопльов, С.П. Паламарчук, О.І. Примак. За ред. І.Д. Примак - К.: Центр учбової літератури, 2010. - 456 с.
5. Національні рахунки України за 2009 рік [Електронний ресурс] Державний комітет статистики України. www.ukrstat.gov.ua
6. Чеберкус Д. Системні підходи до державного регулювання інноваційного розвитку України в умовах глобалізації / Д. Чеберкус // Економіст - №9. - 2007. - С. 4-6.